لێکچوون و جیاوازییەکانی شۆڕشی ١٣٥٧ و شۆڕشی ئێستا.. وەرگێڕانی بۆ کوردی:کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: لێکچوون و جیاوازیی شۆڕشی ژن ، ژیان ، ئازادی لەگەڵ شۆڕشی ١٣٥٧ چییە؟ زەمینەی مێژوویی، سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتی شۆڕشی ١٣٥٧ چین؟ بۆچی هەندێک پێی دەڵێن شۆڕش و شۆڕشی ئیسلامی و هەندێکیش بە فیتنە؟ ئایا شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ کارێکی حەتمی بوو؟

حەمید تەقوایی بۆچی بوو بە شۆڕش؟ ئەوانەی لەسەر تەختی ڕژێمی پێشوو کەوتنە خوارەوە، بوونەتە قەرزدەر و دەڵێن بە ناڕەوا ڕووخێنراوین. فیتنە و یاخیبوون لە دژی ئەوان ڕوویدا. هەندێک کەس کە لە حکوومەتی پەهلەوی ناڕازین پێیان وایە نەدەبوو شۆڕشێک ڕووبدات، بەڵام چاکسازی پێویست بوو. واقیعەکە چی بوو؟ ڕای ئێوە لەسەر شۆڕشی ١٣٥٧ و هۆکارەکانی ڕوودانی چییە؟

حەمید تەقوایی: شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ وەک هەر شۆڕشێکی تر، خواست و ئامانجی ئینسانی بەرزکردەوە. لەو قۆناغەدا خەڵک ئازادییان دەویست، یەکسانی و خۆشگوزەرانییان دەویست، دەیانویست کۆتایی بەو کەشوهەوای خنکاندن و دیکتاتۆرییانە بهێنن کە ناویان ناوە گۆڕستانی ئاریامیهری. زەمینە بابەتییەکانی شۆڕش لە ڕاستیدا ئەمانە بوون.

لە ڕووی کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە لە سەردەمی شادا کەلێنێکی گەورە لە نێوان هەژاری و سەروەت و ساماندا هەبوو. ئەمڕۆ ئایەتوڵڵا ملیاردێرەکان دەستیان بەسەر هەموو سەرچاوەکانی سەروەت و سامانی کۆمەڵگادا گرتووە و لەو سەردەمەدا هەزار بنەماڵە واتە دەربار و دەوروبەرەکانی شا ئەم هەڵوێستەیان هەبووە و پارەکانیان لە زیادبووندا بوو. کەلێنی نێوان هەژاری و سەروەت و سامان لە ئەمڕۆ کەمتر نەبوو. نەک تەنیا خەڵکی ناوچە جیاجیاکانی وڵات، بەڵکو تەنانەت لە تارانیش دانیشتوانی دەرەوەی سنوورەکان لە سەرەتاییترین ئیمکاناتی ژیان بێبەش بوون. ئەم دانیشتووانەی

دەرەوەی سنوورەکان یەکێک لە هێزەکانی دەستپێکی شۆڕش بوون. کاتێک ڕژێمی شا ویستی بە بولدۆزەر خانوە قوڕەکانیان بڕووخێنێت، لە بەرانبەریدا وەستانەوە و ئەمەش یەکێک بوو لە پریشکەکانی شۆڕش. دوای ئەوە ناڕەزایەتی دژ بە ستەم و نەبوونی ماف و سەرکوت کە یەکێک بوو لە پایەکانی دەسەڵاتی شا، بە تەواوی کۆمەڵگادا بڵاو بووەوە. لە سەردەمی شادا هەر جۆرە بۆچوونێکی جیاواز قبوڵ نەدەکرا، هەموو حیزبەکان داخران، تەنانەت حزبی ئێرانی نوێ و حزبی خەڵک کە دوو حیزبی دەسەڵاتی پاشایەتی بوون، تەحەمول نەکران و هەڵوەشێنرانەوە. شا حیزبی ڕاستاخیزی دروست کرد و ڕایگەیاند کە هەر کەس ڕازی نابێت ئەم وڵاتە بەجێبهێڵێت. و بەم شێوەیە زەمینە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییەکانی شۆڕش فەراهەم کرا. شۆڕشی ساڵی ٣٥٧ لەسەر بنەمای ئەوهەلو مەرجانە دروست بوو و دواجار بووە هۆی ڕووخانی سیستەمی پاشایەتی.
بۆیە دەبێ بگوترێ شۆڕشی ١٣٥٧ شۆڕشێک بوو کە ئایدیالی تەواو ڕەواو و ئینسانی تێدابوو؛ خەڵک مافی خۆی بوو شۆڕش بکات، بەڵام شۆڕش دامرکایەوە و نەیتوانی بەو ئەو ئامانجانە بگات.

خەلیل کەیوان: بە کورتی باسی زەمینەی شۆڕشی ١٣٥٧ت کرد. زۆر کەس پێیان وایە شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ گۆڕانکارییەک بوو کە لە لایەن هێزە ئیسلامییەکان بە ڕابەری خومەینی ڕوویدا. هەر بەم هۆیەشەوە پێی دەوترێت شۆڕشی ئیسلامی. دەربارەی ئەوە چۆن بیر دەکەیتەوە؟

حەمید تەقوایی:خومەینی بە جۆرێک توانی خۆی بەسەر ئەو شۆڕشەدا بسەپێنێت، بەڵام نوێنەری شۆڕش نەبوو، بەڵکو نوێنەری دژە شۆڕش بوو، لە ناوەوە سەرکوتکەری شۆڕش بوو. پایەی پێنجەمی شۆڕش بوو کە وەک ڕابەری شۆڕش بردویانەتە پێشەوە! ئەوەی کە بۆچی پاڵیانوە بە پێشەوە هەندێک هۆکاری کۆمەڵایەتی و سیاسی هەبوو. فاکتەرێک ئیرادەی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا بوو. کاتێک حکومەتەکانی ڕۆژئاوا گەیشتنە ئەو دەرئەنجامەی کە حکوومەتی شا هیچ بەرگرییەکی نەماوە و ناتوانێت خۆی لە شەپۆلی شۆڕش بپارێزێت، چوونکە لای کۆنەپەرستترین هێزی ئۆپۆزسیۆنی شا کە جۆری ئیسلامی خومەینی و خومەینی بوو. هەروەها دژی پاشا بوون، بەڵام لە هەڵوێستێکی تەواو کۆنەپەرستانەوە. ڕۆژئاوا چووە پشت ئەم هێزە، مەیدانێکی پێدا و بەرزی کردەوە، چونکە لە دەسەڵاتی چەپ دەترسا. لەو کاتەدا سۆشیال میدیا نەبوو و خەڵک نەیاندەتوانی پەیوەندی بە یەکترەوە بکەن و یەکتر ئاگادار بکەنەوە و یەکتر ئاگادار بکەنەوە. قۆرخکاری میدیا لە دەستی میدیاکانی وەک بی بی سی، دەنگی ئەمریکا، ڕادیۆی

ئیسرائیل و هتد بوو. خومەینییان بەرزکردەوە و پاڵیان پێدا و وێنەکەیان فڕێدایە سەر مانگ و پەردەپۆشیان کرد.

فاکتەرێکی دیکە پێگەی کۆمەڵایەتی و سیاسی ئەم ئۆپۆزیسیۆنە ئیسلامییە بوو لە خودی کۆمەڵگادا. وەک ئاماژەم پێدا، جۆری ئیسلامی خومەینی و خومەینی هێزێکی ئۆپۆزسیۆن بوو، بەڵام لە هەڵوێستێکی تەواو کۆنەپەرستانە. ئۆپۆزسیۆنی دژی چاکسازیی زەوی بوو، دژی مافی دەنگدانی ژنان، دژی مۆدێرنیزم بوو. ناڕەزایەتییەکەی ئەوە بوو کە ئیسلام لەگەڵ چاکسازیی زەویدا لەدەستچوو و مافی دەنگدان بە ژنان دەبێتە هۆی گەندەڵی و هتد. تۆڕی مزگەوتەکان و مەدرەسەی قوم و دواکەوتووترین بەشی کۆمەڵگای ئێران بنکەی ئیسلامییەکان بوون. خومەینی و هێزە ئیسلامییەکان بە پشت بەستن بەم بنکە توانیان سواری شۆڕشەکە ببن و شکستی پێبهێنن. لە ڕاستیدا شۆڕشی ١٣٥٧ دژی ئەوان بوو، دژی هەموو شتێک بوو کە کۆماری ئیسلامی ئەمڕۆ نوێنەرایەتی دەکات، بەڵام ئەو ڕۆژە ئەم بزووتنەوە کۆنەپەرستانە توانی خۆی وەک ئۆپۆزیسیۆنی شا دووپات بکاتەوە و لە ناوەوە شۆڕشەکە تێکبشکێنێت.
هەروەها دەبێ بڵێم لەو سەردەمەدا هێزی دیکە لە دژی حکوومەتی شا هەبوون؛ هێزی چەپ، هێزی شۆڕشگێڕ، هێزی پێشکەوتنخواز، بەڵام پاڵیان پێوەنراوە بە دواوە و نەیانتوانی ئەو ڕۆڵە ببینن کە پێویست بوو. ئیسلامییەکان تاکە هێزی ئۆپۆزسیۆنی شا نەبوون، بەڵکو ئەو ئۆپۆزسیۆنە بوون کە لەو سەردەمەدا، بەتایبەتی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا، لە ترسی نفوزی سۆڤیەت، چونکە ئێران دراوسێی یەکێتی سۆڤیەت بوو، و زۆر نیگەران بوون لەوەی کە ئەوە دوای شا پەیوەندی بە بلۆکی سۆڤیەتەوە بکەن، پەڕوباڵیان دا بەئەوان، کە دواتر بینیمان لە ئەفغانستان هەمان کاریان کردووە و چ کارەساتێکیان لە هەموو ناوچەکەدا دروستکردووە.
میدیاکانی ڕۆژئاوا شۆڕشی ١٣٥٧ بە ئیسلامی ناودەبەن، هەروەک چۆن کۆمەڵگای ئێرانی بە ئیسلامی ناودەبەن. بەڵام ئەم تیۆرییە بێمانا و بێ بنەمایە. بە تایبەت ئەمڕۆ شۆڕشی ئەستای ژنان و دژە ئایینی وەڵامێکی توندی بە ئەو جۆرە بۆچوونانە داوەتەوە.
و لە کۆتاییدا پێویستە جەخت لەوە بکرێتەوە کە شۆڕش بە ڕووخانی شا و ڕاپەڕینی بەهمەن کۆتایی نەهات و بەردەوام بوو. لە ڕاستیدا شۆڕش لە ٣٠ی حوزەیرانی ساڵی ١٣٦٠دا سەرکوت کرا، کاتێک حکومەتی تازە دەسەڵاتدار شمشێرەکەی دەرهێنا و هێرشی کردە سەر شۆڕش و شۆڕشگێڕان. نزیکەی دوو ساڵ و نیوی خایاند تا دواجار حکومەت سەرکوتی شۆڕشەکەی کرد. لەو ماوەیەدا هێرشی کردە سەر بەرەو کوردستان، هێرشی کردە سەر زانکۆکان، لەدانی تورکمانەکانی سەحرا،

تەقەی لە کرێکارە بێکارەکان کرد و دواجار بە هێرشێکی بەرفراوان بۆ سەر خەڵک لە ٣٠ی خوردادی ١٣٦٠، توانی ئەو شۆڕشە کە لەسەر پێی خۆی نەیتوانی بوو لەسەر پێی خۆی بوەستێت وجڵەوبکات. هەر ئەم قۆناغەی نێوان ڕاپەڕینی بەهمەنی ٥٧ و ٣٠ ٣٠ خوردادی ٦٠ نیشان دەدات کە چۆن ئەو کۆمەڵگایەی کە لە پێناو ئایدیاڵەکانیدا خەباتی کرد، تەسلیمی خومەینی نەبووە. خومەینی و دارودەستەکانی توانیان دواجار شۆڕشەکە بە خۆیان بەرن و خۆیان جێگیر بکەن، نەک بە وەهم بەڵکو بە هێزی سەرکوت.

خەلیل کەیوان: بە شکستپێهێنانی شۆڕش پەنایان بردە بەر شەڕ و داگیرکردنی باڵیۆزخانە.

حەمید تەقوایی: بە تەواوی هەمان شتە. بەڕای من بەبە گرتنی باڵیۆزخانەی ئەمریکا و بەبە شەڕی ئێران و عێراق، ئەم حکومەتە نەیدەتوانی لە چەند ساڵێک زیاتر بخایەنێت، هەموو شتێک ئەمەی پیشان دەدا. ئەوان توانیان کەشوهەوای سەرکوتکردن لە کەشوهەوای دژە ئەمریکی کە میراتی ئۆپۆزسیۆنی شا بوو ئامادە بکەن و پاشان بە شەڕکردن لەگەڵ عێراق، بە ئاڵای نیشتمانپەروەری و شەڕکردن لەگەڵ دوژمنی دەرەکی و هتد، هەموویان کۆنترۆڵ کرد کۆمەڵگا و هەژموونی خۆیان دامەزراند. ئەم دوو پێشهاتە بەشدارییەکی یەکلاکەرەوە بوون لە سەقامگیرکردنی ئەو کاردانەوە تازە دەسەڵاتدارەی کە لە ژێر ناوی شۆڕش و لە ڕاستیدا دژی شۆڕش دەستی بەسەر دەسەڵاتدا گرتبوو.

خەلیل کەیوان: لە وەڵامی پرسیاری پێشوودا باست لە هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتیی هاتنەسەرکاری خومەینی کرد و ئاماژەت بەو دۆخە نێودەوڵەتییە کرد کە ڕێگەی بە حکومەتی ئیسلامی دا ئەندازیاری بکرێت. هەلومەرجی سیاسی-کۆمەڵایەتی ئەو سەردەمە چی بوو کە بووە هۆی ئەوەی هێزێکی سەروو کۆنەپەرستیی وەک خومەینی و ئیسلامییەکان ببرنە پێشەوە و شۆڕشەکە تێکشکێنن؟ بۆچی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی ئۆپۆزسیۆن دەستی باڵایان بەدەست نەهێنا؟

حەمید تەقوایی: هەرچەندە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا چوونە پشت خومەینی و ئەویان بەرزکردەوە و خستیانە سەر ڕێ ، بەڵام ئەمە بەتەنها نەیدەتوانی چارەنووسساز بێت. پێم وایە هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی ناوخۆ ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبووە. لەسەر بنەمای ئەم مەرجانە بوو کە ئەو حکومەتانە توانیان ئەو تەلارسازییەی دەسەڵات تەواو بکەن.
تایبەتمەندییەکانی کەشوهەوای ناڕەزایەتی ئەو قۆناغە چین؟ بە

ڕوونکردنەوەی مەسەلەکە دەبێت بگەڕێینەوە بۆ قۆناغی دوای کودەتاکەی ٢٨ی مورداد. دوای ئەو کودەتایە، کەش و هەوای ئۆپۆزسیۆن بوو بە دژە ئەمریکی. هێزی چەپ وەک شتێک لە دژی ئیمپریالیزم و هێزی ئایینی و هێزی ڕاست وەک شتێک لە دژی دوژمنی بێگانە و دژی شەیتانی گەورە و ئەو کە دەبێتە هۆکاری هێنانی فەساد و بە بڕوای خومەینی ژن فاسید دەکات و هتد دژە ئەمریکی و دژە ڕۆژئاوا بوون بە گشتی. دیکتاتۆریەتی شا وەک حکومەتێکی وابەستە بە ئەمریکا ڕەخنەی لێ گیرا و ناڕەزایەتی دەرکەوت. شا و حکومەتەکەیان بە سەگی زنجیرکراوی ئەمریکا ناودەبرد و دیکتاتۆریەتی شایان وەکو حکومەتی پشتبەستنی شا بە ئەمریکا دەزانی. لە لایەکی دیکەوە، لە ڕوانگەی هەندێک هێزی ئۆپۆزسیۆن کە خۆیان بە چەپ دەزانی، بەشێک بوون لە سەرمایەدارەکانی ئێران، کە بە ناپەیوەندیدار و نەتەوەیی و پێشکەوتنخواز ناو دەبرا و لە ڕیزەکانی خەڵکی ئەو کاتە. بە واتایەکی تر، لە دیدی زۆرینەی ڕەهای هێزەکانی ئۆپۆزسیۆنی ئەو سەردەمەوە، دیکتاتۆری و ستەم و هەژاری و هەموو ناڕەحەتییەکان خەتای ئەمریکا و پشتبەستن بە ئەمریکا بووە، نەک پەیوەستی کاراکردنی سەرمایەداری و حوکمڕانی کۆمینە کۆمینەمفتەخۆرەکان، کە بە تایبەتی دوای چاکسازییەکانی زەوی دەوڵەمەند بوون.

ئەم کەشوهەوا وەهمییە، ئەم ناڕەزایەتییەی کە هەموو کاسە و کەچکی بەسەر ئەمریکادا دەشکاد، دوو لقی هەبوو: لقێکی سەروو کۆنەپەرستی کە لەگەڵ ئەمریکادا خراپ بوو نەک لەبەر ئەوەی ئیستغلالکارە یان ئیمپریالیستەکە یان فەرمانڕەوای جیهانە، بەڵکو لەبەر ئەوەی نوێنەرایەتی شارستانیەت ، زانست، هونەر و کولتوورێک دەکات کە ناکۆکە لەگەڵ ئیسلامدا، چونکە ئیسلامیزم یان هەر جۆرە ئایینێک دژی مۆدێرنیزم و مەدەنیەت و بەتایبەتی ئازادی ژن، یەکسانی نێوان ژن و پیاوە. هەموو ئایینەکان بەم شێوەیەن و ئیسلامییە دژە شاییەکان بەتەواوی بە هەمان هۆکار دژی ئەمریکا بوون. بەڵام ئەم ئۆپۆزسیۆنە کە من گوتم بە ڕوونی لە دوای کودەتاکەی ٢٨ی مورداددەوە ئەمریکای بە میحوەری خراپەکاری زانیوە، هەروەها لقێکی مۆدێرن و پێشکەوتنخوازانەی هەبووە. کە ئەو چەپەکان بوون کە وەک سەرمایەداری قۆرخکارلە دژی دەجەنگان، بەڵام ئەوانیش پێیان وابوو کە هۆکاری دواکەوتوویی، هۆکاری نەهامەتییەکان، هۆکاری ئازارەکانی خەڵک دەسەڵاتی ئەمریکایە و ئەگەر ئەم حوکمڕانییە لاببرێت، کێشەکان تا ڕادەیەکی زۆر چارەسەر دەکرێت. ئەمە باڵی پێشکەوتنخوازی بوو و لەگەڵ زانست و فەرهەنگ و شارستانیەتی ڕۆژئاوادا شەڕی نەدەکرد، بەڵکو لەدژی قۆرخکاریی سەرمایەداریی ڕۆژئاوا خەباتی دەکرد. ئەم

دوو هێزە بە کردەیی بوون بە یەک بەرەی دژ بە دیکتاتۆری شا. ڕۆشنبیران دەبینیت کە پێیان لە هەردووکیدا هەیە و نوێنەرایەتی هەردووکی دەکەن. کەسانی وەک ئەلئەحمەد و ئەلئەحمەدیزم بە گشتی دژایەتی بە ڕۆژئاوای بوونیان دەکرد و ئەم دژایەتییەی بە ڕۆژئاوابوونە لقێکی ئیسلامی هەبوو کە لەلایەن کەسانی وەک دکتۆر شەریعەتی نوێنەرایەتی دەکرا و لقێکی دژە قۆرخکاری سەرمایەداریی ڕۆژئاوایی کە لەلایەن چەپەکانەوە نوێنەرایەتی دەکرا. زۆرێک لە هونەرمەندان و شاعیرانی ئەو سەردەمە ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر بە ڕۆژئاواییبوون. و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش گەڕانەوە بە “فەرهەنگی خۆماڵی”، بە نەریتی خۆماڵی کە بە تەواوی کۆنەپەرستانە بوو.

پێکهاتەیەکی گرنگی ئەم کولتوور و نەریتە “ناوخۆییە” ئایین بوو. ئەوان پێیان وابوو کە ئایینی شیعە لایەنێکی ڕادیکاڵ و خەباتگێڕی هەیە، حوسەینیش ڕوخساری ناڕەزایەتی دەربڕینە بەرامبەر زوڵم و ستەم و هتد. لەو کاتەدا هێزە دژە ئەمریکییە غەیرە ئیسلامییەکان هەمان قسەیان دەکرد. بە پێی ئەو هەلومەرجانە دەکرێ بڵێین کێشی سیاسی ناڕەزایەتی لەو قۆناغەدا لە بنەڕەتدا دژە ئەمریکی و دژە شا وەک دیکتاتۆرێکی بوکەڵەیی ئەمریکا بووە و لەم کێشوهەوادا لقی کۆنەپەرستانەی ئۆپۆزسیۆن خومەینی و ئیسلامیون بوون، و لقی پێشکەوتنخوازی چریکە فیداییەکان و هێزە چەپەکانی تر بوو.

کاتێک شۆڕشی ١٣٥٧ ڕوویدا، ئەم کێشوهەوای سیاسییە بە تەواوی بەر ئۆپۆزسیۆندا زاڵ بوو. هەر بۆیە لە دوای ڕووخانی شا و کاتێک کۆماری ئیسلامی باڵوێزخانەی ئەمریکای داگیرکرد، زۆرێک لە هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن ناڕەزایەتیان دەرنەبڕی و تەنانەت هەندێکیان بەو ئەنجامە گەیشتن کە سیاسەتی دەرەوەی خومەینی پێشکەوتنخوازانەیە. تەنانەت بەشێک لە هێزەکان وەکوو فیداییەکانی زۆرینە و حیزبی توودە، بەهۆی ئەوەی دژە ئەمریکی بوو، بە تەواوی چونە پشت خومەینییەوە.

هەر ئەم دۆخە بوو وایکرد خومەینی سەرکەتن بەدەست بهێنێت و ئۆپۆزسیۆنی چەپ و پێشکەوتنخوازی دەستی بە ئەو بدۆڕێنێت.

خەلیل کەیوان: ڕەوتی ڕاستڕەوەکان و لایەنگرانی ڕژێمی پێشوو وا خۆیان نیشان دەدەن کە شۆڕشی ئێستا گەڕانەوەیە بۆ ڕابردوو و گەڕاندنەوەی شانشینی. دیارە حسابیان بۆ ئەو نۆستالژیایەی ڕابردوو کردووە کە لە نێو بەشێک لە کۆمەڵگادا هەیە. پرسیاری من ئەوەیە ئەگەر لە سەردەمی شادا ئۆپۆزسیۆنی ئیسلامی توانی دەست بەسەر شۆڕشدا بگرێت، ئایا ئۆپۆزسیۆنی پاشایەتی ئەمجارە توانای ئەوەی

نییە هەمان شت بکات؟ چۆن دەتوانن پێش بە لاڕێدابردن و شێواندنی شۆڕش بگرن؟

حەمید تەقوایی: پێم وایە دۆخەکە تەواو جیاوازە. وەک وتم لەو سەردەمەدا کەشێکی دژە ئەمریکی هەبوو کە ڕێگەی بە کۆنەپەرستی خومەینی دا بە دەستبەسەرداگرتنی شۆڕش. ئێستا لەبری ئەوە، کەشێکی دژە ئایینیمان هەیە، کەشێکی دژە ئیسلامی، کەشێکی دژە جیاکاریمان بەرامبەر بە ژنان هەیە بە دروشمی ژن ژیان ئازادییەوە.

ئەگەرچی ئائامانجەکانی خەڵکی ئەم قۆناغە هەمان ئامانجی نەوەکانی ساڵی ٥٧تە، بەڵام هەلومەرج و کەشوهەوای سیاسی و ناڕەزایەتی تەواو جیاوازە. خواستی خەڵک ئازادی، یەکسانی، خۆشگوزەرانی، ژیانی ئینسانییە. لەو سەردەمەدا خەڵک بە هەمان ئایدیاڵ وەستانەوە، بە جۆرێک لە شۆڕشی دەستوریدا جەماوەری خەڵک بە هەمان ئایدیاڵەوە ڕاپەڕینەوە، بەڵام شکستیان هێنا. زەمینەی هەموو شۆڕشێک لە لایەن ئایدیاڵە ئینسانییەکانەوە دابین دەکرێت. شۆڕشی ئێستاش هەر هەمان شێوەیە، بەڵام لێرەدا جیاوازی ئەوەیە کە کەشی سیاسی-ناڕەزایەتی و پارادایمی سیاسی ئەمڕۆ لەگەڵ ئایدیاڵە مرۆییەکانی کۆمەڵگادا یەکدەگرێتەوە. وە ئەمەش زۆر قورس دەکات بە هەر هێزێکی ڕابردوخوازی کە لەگەڵ ئەم ئارەزووە مرۆڤانەدا نەگونجێت.

لە لایەکی ترەوە بارودۆخی ئەمڕۆ جیاوازە. لە سەردەمی دەسەڵاتی شادا هیچ زیندووییەکی سیاسی لە کۆمەڵگادا نەبووە. دوای کودەتاکەی ٢٨ی مورداد، شا توانی بە خنکاندنی ڕەها حوکمڕانی کۆمەڵگا بکات. سێبەری ساواک لە هەموو شوێنێکدا بڵاوبووەوە و خەڵک وریا بوون تەنانەت لە میوانداریە تایبەتییەکانیشدا باسیان بکەن، چونکە پێیان وابوو ڕەنگە ڕاپۆرتیان لە بدرێت. لە زانکۆکان، لە کارگەکاندا، لە کۆبوونەوە گشتییەکان، ترسی ساواک سێبەری بە هەموو شوێنێک دانابوو. هەر جۆرە ناڕەزایەتییەک، هەر جۆرە خەباتێک، هەر جۆرە تەنانەت ڕەخنەیەک لە دەسەڵات تەحەمول نەدەکرا و سەرکوت دەکرا. هەرچەندە کۆماری ئیسلامی لە ڕووی کوشتار و تاوانکارییەوە دەستی ڕژیمی شای داخستووە، بەڵام هەرگیز نەیتوانیوە گۆڕستانی ئاریامێهری زیندوو بکاتەوە. ئەمەش یەکێکە لە بەرهەمەکانی شۆڕشی ١٣٥٧. من هەمیشە وتوومە شۆڕشەکان شکست دەهێنن، بەڵام لە مێژوودا دوور ناخرێنەوە؛ ئاکام و دەرئەنجامیان هەیە، دەرئەنجامیشیان هەیە، یەکێک لە دەرئەنجامەکانی شۆڕشی ١٣٥٧ ئەوە بوو کە حکومەتی نوێ سەرەڕای هەموو سەرکوتەکانی، هەرگیز نەیتوانی کۆمەڵگا بخنکێنێت، نەیتوانی کپی و بێدەنگی دروست بکات. ناڕەزایەتییەکان لە ڕۆژی یەکەمەوە دەستی پێکرد. تەنانەت مانگێکیش بەسەر هاتنی دەسەڵاتدا

نەبوو کە نارەزایەتی بەربڵاوی ژنان لە دژی حیجابی ئیجباری دەستی پێکرد. ئەو نارەزایەتییەی کە بروسکە و خاڵی دەستپێکی شۆڕشی ئێمەیە. بە گشتی دوای دەستبەکاربوونی ڕێژیم، کۆمەڵگا بەردەوام قوڵپی ئەدا و نارەزایەتی خوێندکاران، کرێکاران، خەڵکی کوردستان و پارچەکانی دیکەی کۆمەڵگا بە بەشداری و چالاکی هێزە چەپ و پێشکەوتنخوازەکان کە ملکەچی خومەینی نەبوون و نارەزایەتییەکانیان بەردەوام بوو حکومەتەکەی. وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، دوو ساڵ و نیوی خایاند، تا ۳۰ی خوردادی ۶۰ درێژەی کێشا، تا دواجار حکومەت توانی شۆڕش و هێزە چەپ و شۆڕشگێڕەکان تێکبشکێنێت و لەو ماوەیەدا کۆمەڵگا لە بوارە جیاجیاکاندا نارەزایی دەربڕیوە. دوابەدوای ئەوە، دوای سەرکوتانە، دوای شەڕی ئێران و عێراق، هەشتا ڕاپەڕینمان لەدوای ڕاپەڕین هەبووە. ئەمە ڕاپەڕینی ۷۸ و ۸۸ و ۹۶ و ۹۸مان هەبوو. پێش ئەمەش خەڵک لە کوردستاندا لە دژی کۆنەپەرستی تازە بەهێزەکە بە قەبارەیەکی بەرفراوان هاتبوونە مەیدان. لە ڕاستیدا دەبێ بگوترێ کە بە درێژایی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی کۆمەڵگا بەردەوام خەباتی کردووە و ئەم خەباتە سەرمایەی خوڵقاندووە. چ لە ڕووی هۆشیارییەوە، چ لە ڕووی فەزا و پارادایمی سیاسییەوە، چ لە ڕووی مادەی ڕاستەقینەی شۆڕش، واتە ڕووخسار و ڕێکخراو و دامەزراوەکانەوە. بەڕای من ئەمانە گەرەنتی ئەوە دەکەن کە چیتر ناتوانرێت شۆڕش بە ئاسانی بشێوێنرێت و دەستی بەسەردا بگیرێت و تەعقیم بکرێت و تێکشکێنرێت؛ چ لە ناو شۆڕشەوە و چ لە بەرەیەوە.
بێگومان لە پێشهاتە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان هیچ شتێک گەرەنتی نییە. هەمووی پەیوەستە بەوەی کە حزبە چەپە شۆڕشگێڕەکانی وەک ئێمە چۆن مامەڵە دەکەن. هەروەها دەبێ ئەوە بڵێم کە لە هەلومەرجی پێش شۆڕشی ۱۳۵۷دا حکوومەتی دیکتاتۆری شا بە توندی لە چەپی دابوو و ئەمەش فاکتەرێکی گرنگ بوو کە ڕێگەی بە خومەینی دا دەستی باڵا بەدەست بهێنێت. ئەمڕۆ هێزی چەپ خۆی پێکهێناوە، بەهێزە، لە مەیدانایە، حزبێکی وەک حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری چالاکە. ئەم دۆخە ڕێگە نادات هێزێکی دژە شۆڕش و کۆنەپەرستانە بە ئاسانی شۆڕش بشێوێنێت و شکستی پێبهێنێت.

خەلیل کەیوان: شۆڕشی ئێستا لەسەر چییە و چ جۆرە نیزامێک دەتوانێت وەڵامی داخوازییەکانی خەڵک بداتەوە؟ سەرکەوتنی شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی، چ مانایەکی هەیە و سەرکەوتنەکەی لەسەر چی پەیوەستە؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من ئەم شۆڕشە زۆر ئایدیالیستی و زۆر

ماکسیمالیستییە و بەکەم ڕازی نابێت خەڵک چاوەڕوانییەکی زۆریان هەیە. ئەو ڕاستییەی کە شۆڕشی ئێستا یەکەمین شۆڕش لە مێژوودا کە پەیوەستە بە ڕزگاری ژنەوە و هەمووان دان بەوەدا دەنێن کە شۆڕشێکی ژنانەیە، هەروەها ئەو ڕاستییەش کە ئەم شۆڕشە ژیان و ئازادیی هەموو کۆمەڵگای بە ژیان و ئازادیی ژنان بە دروشمێکی مۆدێرن و مرۆڤدۆستانە پەیوەست کردووە. بەمانای ئەوەیە کە خەڵک بە شانازییەوە دەیەوێت چێژ لە ژیانێکی مۆدێرن و کولتووری مۆدێرن و پەیوەندییە مۆدێرنەکانی سەدەی بیست و یەکەم وەربگرێت.
دەبینیت شۆڕشی ١٣٥٧ تێکەڵ بە دژە ئەمریکی بوون بوو، چ بە مانای پێشکەوتنخوازانەی سەرمایەداریی دژە قەرخکاری و چ بە مانای کۆنەپەرستانەی دژە مۆدێرنیزم و مردن بە پاشا و پاشایەتی هاوتا کرا بە مردن بە ئەمریکا. بزووتنەوە ئایینییەکان لەم کەشوهەوای دژە ئەمریکادا ڕۆڵێکی کارا و وێرانکەریان هەبوو. بەڵام ئەمڕۆ خەڵک دەڵێن مردن بە دین، مردن بە ئاخوندی مفتەخۆر دەڵێن دەبێ دین لە ژیانمان لاببرێ. ئەوان دەیانەوێت تەنانەت ڕێوڕەسمی تایبەتیشیان غەیرە ئایینی بێت. لە زەواجی سپییەوە تا مەراسیمی پرسە کە لەم شۆڕشەدا بینیمان کە خەڵک وازیان لە قورئان و نوێژ و هتد هێنا و دەیانەوێت کۆبوونەوەکانیان و هەموو ژیانیان عەلمانی و نائایینی بێت و ئەمەش زۆر پێشکەوتنخوازانەیە. تیشک خستنە سەر ژن و مافەکانی ژن و پێگەی مرۆیی و کۆمەڵایەتی ژن و نووسینی ئەمە لەسەر پێشەوەی شۆڕش خۆکارانە ڕێگری لە هەر جۆرە کۆنەپەرستییەک دەکات چونکە هەم پیرۆزی نەتەوەیی و نیشتمانپەروەری و هەم پیرۆزی ئایینی دژە ژن و شۆڤێنی و پیاوسالاری و ئەم شۆڕشەش ئەم ئاڕایە و بەم ئایکۆنەی ژن و لەگەڵ ژنانە بوون لە ڕاستیدا هەموو ئەو پیرۆزی و تابۆ و بیرکردنەوە بەردبووانە تێکدەدات کە ژنان لە فۆڕمی جۆراوجۆردا وەک سێکسی پلە دوو یان مرۆڤێک لە ژێر سەرپەرشتی پیاواندا دەزانن.
دەمەوێت بڵێم ئەم شۆڕشە تەواو جیاوازە لە ٥٧ و لە شۆڕشی دەستووری و پێموایە لە هەر شۆڕشێکی تری جیهان.
بە جۆرێک ئەمە شۆڕشێکە لەسەر ئەو ئایدیاڵانەی کە ئێمەی سۆسیالیست و کۆمۆنیستە شۆڕشگێڕەکان و حزبی کۆمۆنیستی کرێکارانی هەمیشە دەیخەینە ڕوو. بە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بە مانای شۆڕشی مرۆڤایەتی دێت و ئەمڕۆش ئەمە دەبینین. ئەم شۆڕشە دژی دابەشبوونی چینایەتیشە، دژی هەژاریشە، دژی موچەی فەلەکی و نەهامەتی گشتیشە. خەڵک لە ناڕەزایەتییە بەردەوامەکانیاندا چەندین جار دروشمی ئەمانەیان وتووە. شۆڕش دەیەوێت حسابەکان نەک تەنها لەگەڵ ئایین لەگەڵ حکومەت و یاساکاندا یەکلایی بکاتەوە، بەڵکو لەگەڵ

کەمینەیەکی هەلپەرستیشدا کە ئێمە پێی دەڵێین ئایەتوڵڵای ملیاردێر. شۆڕش تەنیا دژی حوکمی مەلاکان نییە بەڵکو دژی حوکمی هەر کەمینەیەکیشە، دژی حکومەتە لە سەرووی خەڵکەوە. کاتێک مرۆڤەکان ئازادییان دەوێت، مانای وایە دەیانەوێت بڕیاری خۆیان بدەن، بەخۆیان حوکمڕانی بکەن. کرێکاران لە مێژە داوای ئیدارەی شورایی دەکەن. ئەم شۆڕشە هەروەها لەسەر ئەمەیە. ئەمە شۆڕشێکە بۆ ڕزگارکردنی ژنان و ڕێزگرتن لە ژیان و دەستەبەرکردنی ئازادی، واتە ملکەچکردنی هەژموونی لەسەدا یەکە سەرمایەدارە مفتەخۆرەکان و لێدان لە ڕیشەی ئەو حکومەتانەی کە لە سەروی خەڵکەوەن. بە بڕوای من ئەم شۆڕشە ئامانجانەی لەبەردەمدایە و حیزبی ئێمە هەموو هەوڵێک دەدات بۆ ئەوەی ئەم شۆڕشە سەربکەوێت.
سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ جێبەجێکردنی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە.

١ی فێبروەری ٢٠٢٣، ١٢ی بەهمەنی ١٤٠١